

PÅ VÄRNAMO MARKNAD

Av professor GÖSTA BAGGE

VAD som framförallt slår en, när man nu efteråt läser igenom protokollen från skattedebatterna i kamrarna, är karaktären och kvalitén hos finansministerns anföranden. Jag undrar om det någonsin förekommit i den svenska riksdagen, att ett statsråd som varit ansvarigt för framläggandet av ett så allmänt omstritt och otvivelaktigt i olika avseenden genomgripande och omvälvande förslag som årets skatteproposition, inskränkt sig till att på det sätt som hr Wigforss gjorde servera kamrarna en samling allmänna talesätt och plattityder, här och där uppblandade med polemiska uttalanden, som endast skummade på ytan och inte gjorde något allvarligt försök att bemöta det väsentliga i kritiken. På mig — som på grund av den svenska riksdagens diskussionsordning ej fick tillfälle att framföra mina erinringar — gjorde dessa anföranden redan under debatten ett skrämmande intryck, som ännu mera förstärkes vid genomläsningen av det tryckta protokollet. Var detta de enda argument och de enda sakliga upplysningar, som i en så viktig fråga kunde framläggas för Sveriges riksdag?

Någon brist på möjligheter att finna utgångspunkter för en saklig och upplysande motivering för finansministerns ståndpunkt fanns förvisso icke; det ser man bäst, när man läser igenom de många synnerligen intressanta och sakligt vägande inlägg ifrån olika håll som debatten bjöd på. Finansministerns historik över olika finanspolitiska tänkesätt och särskilt den progressiva beskattningen hade ju påfallande ringa aktuellt intresse och föreföll närmast skyla bristen på argument. Vad man haft anledning att vänta var en belysning av verkningarna av en viss bestämd skatteordning sådan som den föreslagna, och inte någon sorts populärvetenskaplig och för övrigt mycket ytlig framställning av skatteprincipernas utveckling i största allmänhet.

Ett av finansministerns huvudargument mot kritiken på denna punkt syntes vara att, enligt hans mening, motståndarna tidigare misstagit sig i sin bedömning av den ekonomiska utvecklingen och

att man därför hade all anledning anta, att så skulle bli fallet nu också. Förvisso icke någon mera djupgående inställning till så viktiga problem! Det är uppenbart, att en bedömning av den ekonomiska utvecklingen, och särskilt då av de nya faktorer som kunna påverka denna i form av statliga ingripanden, lagstiftning o. dyl., alltid måste vara mycket svår, och att man här ständigt riskerar att begå misstag. Den ekonomiska utvecklingen är så sammanvävd av olika tänkbara kombinationer, att man även i fråga om rent vetenskapliga problem här aldrig kan komma till annat än sannolikhetslösningar. Det har ju för övrigt också inträffat, att även finansministern har begått misstag i fråga om en sådan bedömning! Redan logiken borde väl därför sagt honom, att detta hans argument måste anses föga bärande, och att om man på grund av svårigheten i dylika bedömanden skulle helt och hållet avstå ifrån att försöka bilda sig en mening om sannolikheten av en skattereforms eller något annat ekonomiskt lagförslags verkningar i fråga om den ekonomiska utvecklingen, så har man därmed avstått från förnuftets bruk i dylika frågor, något som hr Wigforss med sina kända teoretiska intressen på det ekonomiska området väl bort vara den siste att vilja urgera.

En hel rad av praktiskt och teoretiskt kunniga och erfarna bedömare ha kommit till den uppfattningen, att det ifrågavarande skatteförslaget med all sannolikhet kommer att verka återhållande och skadligt på det ekonomiska framåtskridandet, vilket skulle medföra att syftet med det framlagda förslaget, att de många skulle få det bättre och endast fåtalet skulle få det sämre, alls icke bleve förverkligat. Ty jämfört med takten i det ekonomiska framåtskridandet har »utjämningen» genom den föreslagna beskattningen knappast någon betydelse för de lägre inkomstlagrens välstånd i ett land som vårt. Vi ha även åtskillig erfarenhet från den ekonomiska historien, hur ett alltför hårt skattetryck på vissa samhällsgrupper kan verka förstelnande på ett lands ekonomiska liv, på dess framåtskridande och på möjligheterna att därigenom höja dess välstånd. Att problemet föreligger torde sålunda vara uppenbart, och att Sveriges finansminister icke brytt sig om att i riksdagen framlägga en grundlig argumentering för sin uppfattning eller det material, på vilket han stöder sig, är onekligen uppseendeväckande och måste ge anledning till reflexioner.

De farhågor, som från synnerligen vederhäftigt håll framställts, att de kombinerade, ytterligt progressiva olika slagen av förmögenhetsskatter med all sannolikhet komma att medföra minskning i ka-

pitalbildningen och även minskad företagsamhet, gav icke finansministern anledning att framlägga en sammanhängande och dokumenterad redovisning för sin syn på det viktiga spørsmålet. Han anförde bl. a., att de skattebetalare, som skulle beröras, är en så liten grupp, att verkningarna på denna grund icke kunde bli så omfattande — ett besynnerligt argument från en så driven logiker och i ekonomiska resonemang tränad person som den nuvarande finansministern. *Antalet* skattebetalare kan naturligtvis inte vara avgörande utan snarare vad för sorts människor det här är fråga om och vilken roll de spela i fråga om kapitalbildning och ekonomisk företagsamhet. Det gäller ju personer som ofta förvärvat sin förmögenhet därför att de intagit en alldeles särskild plats i fråga om Sveriges ekonomiska framåtskridande, och icke minst gäller det, att detta mindre antal skattebetalare, på sätt som ofta brukats och missbrukats i agitationen, har en proportionsvis stor del av den totala förmögenheten. Detta kan man tycka vara olämpligt eller lämpligt, alldeles som man ser på sakerna, men uppenbart är, att det är *den* saken som är av betydelse för beskattningens kvantitativa inverkan på kapitalbildningen och icke antalet skattebetalare. En annan omständighet är, att även om antalet stora förmögenheter är relativt litet, så påverkar deras blotta existens också dem, som ej nått denna nivå, ungefär som de högsta vinsterna i ett lotteri. Vad nu den slutliga verkan av allt detta kommer att bli, framförallt hur andra faktorer inom den ekonomiska utvecklingen kunna påverkas av eller påverka dylika följder av den nya skatteordningen är naturligtvis en sak som är mycket svår att bedöma. Men det finns dock möjligheter att genom faktiskt material få fram den kvantitativa betydelsen av dylika verkningar och därigenom få en fastare grundval för bedömandet. Det föreliggande materialet pekar otvivelaktigt hän på att detta inte kan vara en betydelselös faktor som man utan vidare kan gå förbi.

Beträffande förhållandena i andra länder och de slutsatser man kan dra därav inskränkte han sig denna gång — kanske vis av skadan från sina tidigare misstag i den offentliga diskussionen — helt till uppgifter från en schweizisk tidningsartikel, vilkas riktighet han förklarade sig ej ha kontrollerat o. s. v.

Detta är bara ett par exempel på hur finansministern fattade sin uppgift i riksdagsdebatten. Man skulle ju kunna tro, att detta berodde på någon tillfällig trötthet — ett yttrande av honom i debatten kunde möjligen ge anledning till en sådan uppfatt-

ning — om det inte stode i full överensstämmelse med det sätt varpå förändringen i vår skatteordning överhuvud taget har förberetts av honom.

Det visar sig när man går igenom det officiella trycket, hur dessa förberedelser ha präglats av frånvaron av utredningar på de viktigaste punkterna, även när den offentliga kritiken på det kraftigaste påpekat nödvändigheten av ett objektivet material för att kunna någotsånär bedöma verkningarna av skatteordningen och dess lämpligaste utformning. Det visar sig också både i propositionen och i bevillningsutskottets utlåtande att man helt enkelt inte har kunnat ta upp och på ett rimligt sätt bemöta eller behandla de synnerligen starka invändningar och avstyrkanden, som framkommit bland annat under remissbehandlingen. Någon allmän utredning av de ekonomiska verkningarna förefinns överhuvud taget inte. Beredningen av ärendet har inskränkts till det rent formella och tekniska, men även här brister den i fråga om synnerligen viktiga ting. Propositionen och utskottsutlåtandet äro i sin torftighet enastående i sitt slag. Godtyckliga och rent subjektivt motiverade skattesatser är vad läsaren får till livs.

Ej heller föreligger det några utredningar, som skulle kunna ge åtminstone en föreställning om hur de nya skatterna sammanlagt verka på enskilda skattebetalare, något som onekligen förefaller vara ett mycket blygsamt krav vid ett så viktigt ärendes behandling. Det är ju bland annat kombinationen i varje särskilt fall av de olika formerna av en oerhört progressiv förmögenhetsbeskattning — för att nu endast tala om denna — som i praktiken avgör hur varje enskild skattebetalare kommer att påverkas. Detta kan ej utläsas ur skatttabelldata. Det skulle därför behövts, såsom Kooperativa förbundet i sitt yttrande framhöll, en provdebitering av de föreslagna skattebestämmelserna för att överhuvud taget alls kunna bedöma hur dessa verka. Detta mycket rimliga yrkande har naturligtvis skjutits åt sidan. Redan nu kan man emellertid konstatera när man på måfå tar ut enskilda fall, hur orättvist och hur orimligt dessa skatter komma att rent individuellt utfalla. Först i bevillningsutskottets utlåtande finns en utredning om den s. k. marginalskattens, d. s. v. den skatteökning som en inkomstökning på t. ex. 100 kr. medför, storlek i olika inkomst- och förmögenhetslägen — det är ju i själva verket oerhört att en sådan utredning icke företagits tidigare, då det faktiska avgörandet skedde. Härav framgår, att den nu genomförda beskattningen redan på grund av en dylik mera provisorisk under-

sökning har befunnits åstadkomma de mest orimliga och skadliga resultat; så orimliga och så skadliga att t. o. m. propositionens anhängare vid riksdagsbehandlingen, då endast genomtruffandet av beslutet återstod, måste under instämmande delvis av finansministern framhålla, att på detta sätt konstruerade skatteskalor icke kunna överhuvud taget tänkas oförändrade bestå, utan måste snarast revideras. Detta är verkligen ett bevis om något på hur man har gått tillväga vid förberedelserna av den stora »skatte-reformen» 1947. Varken de uppenbara bristerna hos utredningen och lagförslaget eller den omständigheten att det fått röna en enastående och praktiskt taget oemotsagd kritik från alla olika instanser och det kraftigaste motstånd från partier, som representerade nära 50 % av de vid senaste val till Andra kammaren av-givna rösterna, eller förslagets allmänna impopularitet överhuvud taget hindrade dess genomtruffande. Och detta fastän hela denna höjning av förmögenhetsbeskattningen på intet sätt var nödvändig för att få årets budget att gå ihop, och en överbalansering av budgeten med hjälp av en dylik förmögenhetsbeskattning alls icke kan motiveras som ett medel mot inflationsfaran. Trots alla ansträngningar av herr Wigforss att, med god hjälp från andra partier, lägga upp sin finanspolitik, så att den skulle kunna skänka förutsättningarna för en förmögenhetskonfiskation hade han nämligen ännu icke i år hunnit riktigt så långt att det finansiella läget kunde tas till intäkt för nödutvägen att dra in andelar av medborgares förmögenhet för att därmed täcka löpande statsutgifter. Man erbjöd från oppositionen provisoriska skattelättnader för de lägre inkomstgrupperna för att bereda tillfälle till förnyat övervägande och omarbetning av det notoriskt bristfälliga förslaget. Men ingenting hjälpte. Vadan denna iver och denna hänsynslöshet? Politiskt klokt förefaller det icke ha varit att handla på detta sätt, i all synnerhet i nuvarande läge.

Ja, allt detta ger onekligen anledning till reflexioner, inte bara över det sorgliga i att så viktiga ärenden på detta sätt behandlas i vårt land, utan också över de orsaker som kunna ha legat bakom.

Som det ofta har påpekats har hr Wigforss' strävanden under många år uppenbarligen gått ut på en genomgripande förmögenhetskonfiskation i syfte att på detta sätt åstadkomma en ytterligare förmögenhetsutjämning i landet och en väg fram mot socialiseringen. Det är uppenbart att han därvid haft i sikte åtgärder, som gå långt utöver vad folk i allmänhet, även i blygsamma ekonomiska förhållanden, anser vare sig nödvän-

digt, rimligt eller nyttigt. Hr Wigforss' radikala inställning har regelbundet tagit sig kraftiga uttryck, för att sedan lika regelbundet försvinna i valrörelserna och sålunda undgå ett verkligt bedömande från valmännens sida. Så har också varit fallet med detta förslag. Vad man än kan tycka härom, men demokratiskt kan det då icke kallas, icke ens i formell mening.

För min del kan jag inte finna förklaringen på annat sätt än att söka den i upphovsmannens fördomsfrihet i fråga om metoderna för förvärvandet av den politiska makten och rätten att begagna denna makt, oberoende av andra medborgares meningar och kanske också av andra verkningar än det närmast liggande målet, nämligen genomdrivandet av den egna meningen. Med all aktning för hr Wigforss, med vilken jag ju haft ett mångårigt samarbete av olika slag, kan jag därför inte komma ifrån, att förklaringen till allt detta måste ligga i en mentalitet, som framförallt handlar efter maximen: *Sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas*.

Även inom den moderna partiparlamentarismen finns det onekligen mycket utrymme för personlig självtillräcklighet av denna typ att göra sig gällande och få en obestridd maktställning. Hur detta går till, skulle det bli alldeles för långt att här närmare försöka utveckla; det kanske kan bli tillfälle till det någon annan gång. Vad som skett ger onekligen anledning att överväga de brister, som vidlåda den svenska formen av parlamentarism och som kunnat ge utrymme för en dylik personlig maktutövning. Det är nog inte heller någon tillfällighet att den konstitutionella diskussionen återigen efter så lång sömn vaknat till liv i vårt land. Alldeles fränsett de formella demokratiska skönhetsfläckarna — som jag personligen inte intreserar mig mycket för — är det uppenbart, att själva kärnan av såväl svensk som engelsk självstyrelse, när den varit som bäst, har varit att åstadkomma utjämnung mellan olika intressen och meningsriktningar, så att resultatet leder till en fredlig stämning i landet bland olika kretsar, där ingen känner sig helt tillbakasatt eller sin rättsuppfattning kränkt och sina livsintressen utan fog och utan nödvändighet förbisedda och där ett samarbete till landets bästa därför kan åstadkommas. Den innebär också att personliga förhållanden icke skola kunna medföra omvälvningar och en maktutövning, där maktens broder, missbruket, ständigt står nära. Det är ju så att en persons begåvning består av en knippa olika egenskaper, och att om det brister i fråga om någon egenskap, t. ex. i fråga om omdöme eller konkret fantasi beträffande hur andra människor uppfatta och reagera

mot olika åtgärder, och denna begåvning i övrigt leder till en mer eller mindre tillfällig maktställning, så kan detta medföra olyckliga konsekvenser för landet, om man inte har några garantier för rimliga begränsningar i maktställningen och möjligheter att få vederbörande att lyssna till skäl och uppfattningar hos olika befolkningsgrupper.

I min ungdom var det knappast något, som gjorde ett så kraftigt intryck i fråga om det dåvarande svenska statskicketets brister som Åkarpsslagen. Den var otvivelaktigt ett uttryck för rättsuppfattningen hos den tidens maktägare men stred lika bestämt mot rättsuppfattningen hos stora svenska folkgrupper. Den tedde sig som ett maktövertagande, vilket haft långvariga följder för det svenska folkets psykologiska inställning. Den nya demokratin kan leda till liknande åsidosättanden, nu kanske av andra samhällsgrupper, och kan bli mer tyrannisk än andra system, om en företagsam maktkrävare lyckas begagna den maktkoncentration, som systemet kan medföra, för sina syften. Det är detta som nu skett; och det är kanske den viktigaste innebörden av hr Wigforss' skatteordning av 1947.

Om dessutom makten erövrats och behålles på grund av de olika intressegruppernas inbördes tävlan om fördelar för sina medlemmar och de olika partiernas svaghet för sådana krav från valmännen, som visserligen kan åstadkomma röster men också för landet i dess helhet skadliga verkningar, då kan man icke säga att landets politiska läge eller dess politiska system är särskilt betryggande.

Naturligtvis är vad som skett inte bara en personfråga; det är också en systemfråga, och det är detta som gör det så nödvändigt att verkligen överväga lärdomarna av vad som har inträffat.

Vad som nu kan komma att hända, är naturligtvis, som jag tidigare betonat, mycket svårt att bestämt uttala sig om. Det blir ju också beroende på de kommande politiska förhållandena, framförallt på hur det nuvarande majoritetspartiet ämnar utnyttja sin maktställning inom den närmaste framtiden. Härom är det inte gott att säga någonting. Men det kan vara förståndigt att minnas Cromwell's ord, att ingen går så långt som den som inte vet vart han skall gå.

Jag behöver inte närmare gå in på det nuvarande lägets brist på stabilitet och orsakerna härtill. Därom har tillräckligt ordats, och på sistone tycks man allmänt under trycket av den senaste tidens händelser kommit på det klara med den saken — till och med

till sist även inom regeringen. Att regeringens ekonomiska politik, som också den bär herr Wigforss' signatur, i icke ringa mån bidragit är väl likaledes uppenbart. Den har gett allehanda hugnesamma budskap: högre löner, lägre skatter, billigare varor eller åtminstone ingen stegring i priserna, fortsatt låg ränta och låga hyror, ökade inkomster för de gamla och för de barnrika familjerna. De kunna emellertid också betyda, dessa budskap, lika många stadier på vägen mot en ytterligare försämring av penningvärdet och nedskrivning av kronans köpkraft, varigenom framstegen elimineras.

Om den nya skatteordningen hejdar framåtskridandet och ökar konsumtionen, om statskontrollen alltmer vidgas med anledning av nya svårigheter och medför en ökad snedvridning och ett ökat försvårande av produktionen, om de offentliga utgifterna alltjämt stegras, om investeringarna alltjämt vidgas eller snedvridas, om utrikeshandeln icke avsevärt förbättrar vår försörjning, om arbetsmarknaden desorganiserar, om de olika samhällsgrupperna få möjligheter att tävla i att driva upp sina penninginkomster och — vad som kanske är viktigast i nuvarande konjunkturstadium då penningutrymmet blir det avgörande — om riksbanksledningen råkat så i beroende av regeringen att den alltjämt liksom hittills ej har kurage och förmåga att fylla sin valutavårdande uppgift och driva en självständig och effektiv ränte- och kreditpolitik, då ligger vägen mot penningvärdesförsämringen nog ganska klar framför oss.

Inte minst blir det fallet, om regeringen alltjämt kommer att sakna förmåga att planlägga och att inge förtroende och i stället för att samla de olika meningarna och intressegrupperna på grund av bristen på ledande personligheter ökar splittringen och mistroendet i landet.

Tyvärr äro nog alla dessa *om* lika många sannolikheter.

Historiska paralleller kunna understundom vara ganska lärorika. För något mer än 200 år sedan hade vi en annan enväldsmakt här i landet, förvisso i helt andra former och med helt andra syften, men som inte heller den ville ta hänsyn till de ekonomiska realiteter, vilka den till sist mötte på sin väg som hinder för maktutövningen och till olycka för folket. Jag vill naturligtvis inte alls jämföra den dåvarande enväldskonungen med våra nuvarande härskare inom majoritetspartiets ledning, ännu mindre Karl XII med Wigforss, ehuru det onekligen finns vissa likheter i deras begåvningsstruktur. Allra minst vill jag på Wigforss tillämpa doktor Johnsons bekanta rader om Karl XII, att han

left the name, at which the world grew pale,
to point a moral or adorn a tale.

Men det kanske kan erinras om, att den tidens nödmynt fått sin motsvarighet i vår tids sedlar och att det, som nu genomdrives på grundval av vår partiparlamentarism, kan medföra, att när svenska folket kommer till vallöftenas Värnamo marknad, så får det veta

att kopparbiten som i går
för daler gått och gällt,
numera gäller ingenting —
och så var det beställt.
